

Тетяна ЛЯХ

кандидат філологічних наук

ДВНЗ «Ужгородський національний університет

Ужгород

МІФ ПРО ЗОЛОТИЙ ВІК В УКРАЇНСЬКІЙ НОВЕЛІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ ЯК НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ КОД

У кінці ХІХ – початку ХХ століть письменники творчо переосмислюють міфологічні мотиви, сюжети, образи. Модернізм спонукав митців показати внутрішній світ людини, дослідити психіку аж до вияву несвідомих процесів. Т. Гундорова відзначає «своєрідний культурний мітологізм раннього українського модернізму». На думку дослідниці, «він особливо виявився в спробі синтезувати національну естетичну культуру, інтегруючи ідеї культурного індивідуалізму та форми народної культури. Це засвідчує критика "хатян", творчість М. Коцюбинського, В. Стефаника, Марка Черемшини, О. Кобилянської, Г. Хоткевича» [5, с. 139]. Водночас творче переосмислення письменниками міфологічних тем і образів відповідало національним процесам українського відродження, що відбувалися в означений період.

Міфологізм у художньому творі відображають фольклорні елементи. Адже фольклор, за словами О.Киченка, «відтворює та моделює міф, відштовхуючись від його культурної цілісності, вбирає в себе та творчо обробляє не окремі фрагменти,

а міфологічну картину в цілому» [8, с. 55]. Художня трансформація міфів і міфологем творить багатоплановість тексту на рівні змісту і форми. Рецепція письменниками зламу минулих століть міфологічних мотивів, сюжетів, образів була ознакою неороманізму, який репрезентував не лише художньо-естетичні модерністські засади, а й світоглядні. За слушним спостереженням Н. Мафтин, він «<...> ніс могутній життєствердний дух, прагнення змін», тому «українські митці звернулись до неороманізму як до шансу повернення втрачених можливостей, джерела подолання національного безпам'ятства» [9, с. 33].

Метафізичний аспект буття, національно-визвольну ідею автори відображають через міфологему золотого віку. За спостереженням К. Буслаєвої, ця міфологема зустрічається здавна у фольклорі, зокрема в колядках, серед українських авторів до неї звертаються Г. Сковорода, Г. Квітка-Основ'яненко, Т. Шевченко, Олександр Олесь, М. Яцків, Леся Українка, Н. Королева, О. Ольжич [2]. Міф про золотий вік в ореолі національно-визвольних змагань спостерігаємо в новелах Марка Черемшини та Василя Стефаника. Мета дослідження – простежити зміст і художнє втілення міфу золотого віку в новелах Марка Черемшини «Туга» (1925), Василя Стефаника «Марія» (1916), «Сини» (1922).

Новела Марка Черемшини «Туга» пронизана національно-визвольним мотивом. Юрій, коханий героїні новели Марічки, пішов у роки Першої світової війни воювати у загонах Січових Стрільців. Свою майбутню державу Юрій бачить могутньою і вільною: «– А яка, питаю, буде тота Україна?! А він схопився у стремених срібних та й каже: "Всі гори-долини та й полонини, як земля вширшки, як небо ввишки"» [13, с. 186].

Новелу написано у формі монолога-голосіння Марічки за своїм коханим. Монолог Марічки нагадує «потік свідомості». Він містить спогад про те, як село проводжало «стрільців» на війну, молитву до сил природи за милого, і мрію-видіння майбутньої держави. Протиставлення життя і смерті, трансформація автором фольклорної поетики в поєднанні з переживаннями за долю краю визначають неороманізм новели. Висвітлення національно-визвольної ідеї в неороманістичному ореолі відповідає європейській традиції, адже «романізм

відіграв величезну роль у становленні не тільки українського, а й загалом європейського націоналізму» [6].

Автор міфологізує персонажів твору. Так, в образі Юрія бачимо архетип Юрія Змієборця, на що вказують ряд художніх деталей. За народними віруваннями, святий Юрій «їхав на білому коні» [4, с. 610]. Цей образ міститься у видінні дівчини: «Так як увесні летів здалека до мене на білім коні, як кремінь білий». Марічка бачить образ «гаддя», що символізує ворожі злі сили і асоціюється з міфічним змієм, якого поборов святий Юрій: «гаддя крильми збило і над селом хмарою заклекотіло» [13, с. 188].

Погоджуємося з думкою Г. Василькевич про те, що, «спираючись на дві основні семантичні ознаки уснословесного образу Юрія як побідителя світла і творця життя, Марко Черемшина створює в поезії глибоко символічний образ Юрія, який набуває ознак ідеального "будівничого" доби міфології» [3, с. 161].

Міфологічній картині світу відповідає світовідчуження героїні, котра у своїй тузі усвідомлює себе у двох світах – сакральному та профанному. Роздвоєння світосприйняття героїні прочитується вже в перших рядках новели: «Ще лишень вірою животію і втікаю із свого гробу. Вийду на царинку, а тут хліб росте, підіймається» [13, с. 186]. Профанний світ символізує образ гробу, що асоціюється із замкнутим простором, тлінністю. У цьому світі стає очевидною марність сподівань Марічки, бо війна не шкодує нікого. Образ царинки втілює природу, універсум, у якому дівчина знаходить гармонію, він стає для неї сакральним. Тут «коровки <...> мукають, аби милий відозвався», «бистрець підгляда», «трави клоняться і стеляться йому під ноги» [13, с. 187].

В. Іванишин зараховує тугу до національних екзистенціалів, які «допомагають пізнати національне тут-буття, а через нього – національне буття як основу сущого» [7, с. 109-110]. Тому в тузі у свідомості дівчини виникає візія міфу своєї держави, часовий історичний образ України, коли знову будуть «яснії мечі в стрілецьких руках, золоті дуги в стрілецьких бровах, ярії рожі в стрілецьких ніжках, яснії зорі над головами» [13, с. 188]. Ясний, золотий колір вказує на міф про золотий вік. М. Бахтін зазначав: такі міфи, як міф про рай, про золотий вік, про

героїчний вік тощо, виявляють «історичну інверсію», за допомогою якої «відтворено те, що вже було в минулому, однак насправді може бути або мусить бути здійснено лише в майбутньому, що, насправді, є метою, повинністю, а не реаліями минулого» [1, с. 297].

Тут бачимо світогляд Черемшини-неоромантика, адже «неоромантики кохалися у майбутньому, де зображували сильну і вольову націю» [269]. У цьому міфі автор утілює своє бачення могутності України, її військову міць і водночас – мирне буття під «ясними зорями».

Подібне пророче видіння з'являється у Стефаникової Марії, котра бачить уже возз'єднану зоряну Україну. Міфологема золотого віку також прочитується у новелі В. Стефаника «Сини». У новелі перетинаються дві часові площини: щасливе минуле та трагічне теперішнє. Точкою такого перетину є символічний образ жайворонка, що викликає у Максима спогади про той час, коли поряд були сини, і «<...> крізь сонце Бог, як крізь золоте сито, обсипав нас янестев, і вся земля, і всі люди відблискували золотом» [11, с. 178].

Щасливе минуле Максима Р. Піхманець називає «золотим віком», «особистим Священним часом абсолютних сутностей і вищої реальності» [10, с. 150]. В. Стефаник, трансформуючи цей міф, прагне знайти гармонію зі світом через відновлення зв'язку з його праосновами. Міф по своїй суті стверджує метафізичне існування у великому потоці життя певних людей і речей. Саме так сприймає Максим існування своїх синів – поза часом і простором. Він підсвідомо шукає те, в чому можуть знову повторитися його сини: діти їх коханок, або ж коні, які своїм норомом можуть піти розбивати змії зі Святим Юрієм, як пішли розбивати ворога і його сини. Відтак, зникають внутрішні сумніви Максима щодо того, чи вартою була смерть його синів.

Отже, творчо трансформуючи у своїх новелах міф про золотий вік, Марко Черемшина і Василь Стефаник малюють історичний образ України як могутньої держави і водночас утверджують віру в перемогу національно-визвольної ідеї, адже цей міф виявляє «історичну інверсію», тобто проєктує героїку минулого на

майбутнє. Дослідження накреслює подальші аспекти вивчення української новелістики рубежу минулих століть у зв'язку з міфокритикою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. – М. : Худож. лит., 1975. – 458 с.
2. Буслаєва К.О. Міфологема золотого віку: Наталена Королева й Олег Ольжич // Вісник Запорізького державного університету. – 2002. – № 3. Режим доступу: <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/2763.pdf>
3. Василькевич Г.П. Юріївська народнопоетична творчість: проблема семантики і жанрової специфіки : монографія.– Львів, 2007. – 224 с.
4. Войтович В.М. Українська міфологія / Валерій Войтович. – К. : Либідь, 2002. – 664 с. : іл.
5. Гундорова Т. Проявлення Слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. – Львів : Літопис, 1997. – 300 с.
6. Іванишин В.П. Нариси з теорії літератури : навч. посібник. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 256 с.
7. Загребельний І. Ірраціоналізм, волюнтаризм, романтизм як філософські основи ідеології українського націоналізму / Ігор Загребельний. – Режим доступу : <http://dontsov-nic.org.ua/index.php?m=content&d=view&cid=114>.
8. Киченко О. Фольклор як художня система (проблеми теорії) / Олександр Киченко. – Дрогобич : НВЦ «Каменярь», 2002. – 216 с.
9. Мафтин Н. У пошуках «GRAND» стилю: західноукраїнська та еміграційна проза міжвоєнного двадцятиліття. – Івано-Франківськ : ЛПК, 2011. – 336 с.
10. Піхманець Р.В. Із покутської книги буття. Засади творчого мислення Василя Стефаника, Марка Черемшини і Леся Мартовича : [монографія]. – К. : Темпора, 2012. – 580 с.
11. Стефаник В. Вибране. – Ужгород : Карпати, 1979. – 392 с.
12. Чаплінська О.В. Філософія українського неоромантизму : параметри розуміння людини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.05 «Історія філософії». – К., 2007. – 20 с.

13.Черемшина Марко. Новели ; Посвяти Василеві Стефанику ; Ранні твори ; Переклади ; Літературно-критичні виступи ; Спогади ; Автобіографія ; Листи. – К. : Наук. думка, 1987. – 448 с.